

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

Περὶ Μεθόδου τοῦ ἢ διὰ συγγραφῆς ἐκθέ-
τειν, ἢ ἀπὸ στόματος διδάσκειν πᾶν μάθη-
μα, μάλιστα δὲ ἐπιστημονικόν.

Γ΄.

Ὅστις ἐπιχειρεῖ νὰ διδάξῃ ἄλλους, ἐπιχειρεῖ νὰ φωτίσῃ
ἐσκοτισμένας ψυχάς· τὸ ἔργον του εἶναι τῆ ὄντι Θεῖον καὶ
μεγαλοπρεπές· ὅσον δὲ εἶναι μέγα, τόσον χρειάζεται καὶ
μεγάλη ἡ φροντίς διὰ νὰ γίνεται καθὼς πρέπει, τὸ ὅποιον
θέλει νὰ εἴπῃ ἀληθῶς ψυχῶν φαιτισκόν. Πρέπει λοιπὸν
νὰ ἐκθέσωμεν μέθωδον διδασκαλίας, ὅχι νὰ διδάξωμεν διὰ
αὐτῆς σφοδρὸς διδασκάλους ποῖς ἔχουν νὰ κἀνωσι τὸ ἴσ-
θὺν τοῦ καθήκον, τὸ ὅποιον ἐξεύρουσι κάλλιον ἀπὸ ἡμᾶς,
ἀλλὰ νὰ δείσωμεν νύξιν εἰς τοὺς μέλλοντας νὰ γείνωσι δι-
δασκαλοὶ καὶ πρέπει νὰ πρότεωσιν ἀληθῶς τὸ ἔργον των.

ΓΑ΄. Ἐπειδὴ δὲ ἡ διδασκαλία γίνεται ἢ διὰ συγγρα-
φῆς μόνον, ἢ καὶ ἀπὸ στόματος, ἢ καὶ διὰ τῶν δύο· καλὸν
εἶναι νὰ ἐκθέσωμεν πρῶτον τοὺς κανόνας, κατὰ τοὺς ὁποί-
ους συγγράφονται βιβλία ἐπιστημονικά, καὶ ἔπειτα τοὺς,
κατὰ τοὺς ὁποίους διδάσκονται.

α΄. Πρέπει εἰς τὴν ὅλην πραγματείαν νὰ μεταχειρισθῇ
τὴν Συνοδικὴν μέθωδον, ἢ γρουν ἀπὸ τὰ καθολικά νὰ
μεταδύνη εἰς τὰ κατὰ μέρος· αὕτη εἶναι ἡ μόνη ἀξία τοῦ
ἐνόςματος ἐπιστημονικῆ συγγραφῆ· ἀφ' οὗ δὲ τὴν ὑποσφω-

ση καθολικῶς εἰς τὸ ὅμμα τῶν ἀναγνωστῶν του, πρέπει νὰ διαιρέσῃ τὴν πραγματείαν εἰς μέρη, τῶν ὁποίων καθὲν νὰ περιέχῃ ἔντε ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης τὰ μέρη· ταῦτα δὲ νὰ διατάξῃ οὕτως, ὥστε νὰ προηγουῦνται μὲν τὰ εὐληπτότερα, ν' ἀκολουθῶσι δὲ τὰ δυσληπτότερα, καὶ τὰ ὅποια ἐρμηνεύουσι ἢ δι' ἐκείνων.

β'. Νὰ μὴ ἐμδιόξῃ κανὲν ἐν νόημα, τὸ ὅποιον δὲν ἔχει καμμίαν σχέσιν μὲ τὴν ἀναγκείραν ἐπιστήμην.

γ'. Ἐὰν δὲ εἴναιτι ἀναγκαίου πρὸς διασάφισιν τῶν ἐφαξῆς ρηθησαμένων, πρέπει ὡς λήμμα, ἢ σημείωσιν νὰ τὸ ἐκθέσῃ σαφέστατα καὶ συμτομώτατα.

δ'. Νὰ μὴ ἐπιδεικτιᾷ ἀκαίρως μὲ πολλὰς πολλῶν καὶ παλαιῶν καὶ νεωτέρων σημειώσεις καὶ μαρτυρίας, παρεκτός εἰαν εἶναι ἀνάγκη νὰ δείξῃ ποῦποτε τὴν πηγὴν, ὅθεν ἤντηλασεν ἔννοιάν τινα· ἀλλὰ συχνάκις νὰ ὑποσημειόνη ὅτι ταῦτα καὶ Ἑυριπίδης, καὶ Ὅμηρος, καὶ Πλάτων, καὶ Φειλόπουρος, καὶ Λαϊβνίτιος τυχόν, καὶ ἄλλος ἔκριεν, εἶναι παιδαριώδης φιλοτιμία, καὶ φορτικὴ εἰς τοὺς νέους, οἵτινες καιρῶν ἄλλο νὰ μάθωσι δὲν ἔχουσι, εἰμὲν τὸ ἐρμηνευόμενον μάθημα.

ε'. Εἰς καθὲν ἀπὸ τὰ ζητούμενα νὰ προτάσῃ εὐμετθόδως καὶ ἀπαιτούμενας ἀρχάς, ἤγουν ὀρισμοὺς, διαιρέσεις, ἀξιώματα, ἀιτήματα, κατὰ τὴν χρείαν τῶν, ὅσα μέλλουσι νὰ δειχθῶσι· ἔπειτα νὰ ὑποσυνάπτῃ τὰ θεωρήματα μὲ ἀπόδειξιν τὴν ἀκριβεστάτην, καὶ καταπεισικωτάτην, καὶ ἐκ τούτων νὰ συνάγῃ τὰ πορίσματα ἀδίασα, καὶ αἰκόθεν προβαλλόμενα.

ς'. Νὰ διατηρῇ τὴν προσήκουσαν φυσικὴν τάξιν εἰς τὰς εἰρημένους ταύτας ἀρχάς· ἀλλὰ διὰ τὴν εὐκαταληψίαν

εἶναι συγχωρημένου νὰ τὴν μεταβάλλῃ ὁπωσοῦν, ἤγουν ἄλλοτε νὰ προτάσῃ διαιρέσεις ἀπὸ τοὺς ὀρισμοὺς, ἄλλοτε καὶ ἀπὸ τὰ δύο νὰ προκαταβάλλῃ ἀξιώματα ἢ αἰτήματα, φροντίζων πλεיותרον διὰ τὴν σαφήνειαν παρά διὰ τὴν ἀσαφή τάξιν.

ζ. Νὰ μὴ ἀποδεικνύητι ὑπὲρ ὅσου ἀπαιτεῖ τοῦ δεικνυομένου ἢ φύσις, ἤγουν ἂν ἀποδεικνύεται τε πιθανῶς νὰ μὴ διίσχυρίζεται, ὅτι τὸ ἀπέδειξε βεβῶτως, ἢ ἂν ἀποδεικνύεται τε εὐθγγύλου, νὰ μὴ διίσχυρίζεται, ὅτι εἶναι καὶ ἀκριβὴς σφαίρα.

η. Ἄν μὴ ταυτολογῇ, μηδὲ νὰ περιττολογῇ, ἀλλὰ νὰ ἐκφράξῃ τὸ πρᾶγμα κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἀνάγκης, παρεκτός εἰναι ποῦποτε χρήσιμον νὰ ἀνακεφαλαιώσῃ τὰ προειρημένα μὲ συντομίαν.

θ. Νὰ ἀναπτύσῃ πολλάκις τὴν ἔννοιαν πρὸ παραδείγματα. Τὸ δὲ παράδειγμα νὰ εἶναι πρᾶσφύεστατον, καὶ ἐπαρμένον ἀπὸ πραγματείας γνώσας εἰς τοὺς ἀναγνώσας· εἴοτι κατ' ἄλλον τρόπον ἐμπορεῖ νὰ συσκιάσῃ τὸν νοῦν παρὰ νὰ τὸν λαμπρίνῃ.

ι. Νὰ μεταχειρίζεται ἐρμηκτεῖαν λόγου ἀφελῆ, ἀπλήν, εὐκατάληπτον, ελευθέραν ἀπὸ περιττὰς μεταφορὰς, καὶ ποιητικὰς παρωδίας. Τοῦτο δὲ θέλει κατορθώσαι, εἰάν φροντίζῃ πλέον διὰ τὴν ὠφελειαν τῶν ἀναγνωστῶν, παρά νὰ λαθῇ δόξαν κευήν „ἥς οὐδὲν ἀβλιώτερον“ κατὰ τοῦ εἰπόντα.

Κβ. Καὶ οὗτοι μὲν ὅς εἶναι ὄροι γενικοὶ καὶ κανόνες ὑγιεστέρως συγγραφῆς ἐπιστημονικῶν βιβλίων· εἶναι δὲ καὶ ἄλλα, τὰ ὅποια μόνῃ ἢ τρισὶ καὶ ἢ κρίσις τοῦ συγγραφέως ἐμπορεῖ νὰ διατάξῃ, καὶ νὰ ἀκριβολογήσῃ πλέον.

παρὰ καγόνες πυκνοὶ καὶ περὶ μερικῶν τινῶν παρατηρήσεων διαλαμβάνοντες. Λέγομεν δὲ τῶρα τοὺς κανόνας, ὅσους χρεώσεται νὰ διατηρῇ ὁ ἀπὸ σήματος διδάσκων.

α' Νὰ κάμνη τὴν ἐξήγησιν εὐκαταληπτοτάτην καὶ καθαρωτάτην, ἐρμηνεύων τὰς θεωρίας μὲ προσφυέστατα παραδείγματα.

β'. "Ο, τι μίλλει νὰ διδάξῃ, νὰ προσπαθῇ πρῶτον αὐτὸς νὰ τὸ καταλαβῇ ἐντελέστατα.

γ'. Νὰ προσέχῃ μάλιστα εἰς τὰ ἀξιολογώτατα τοῦ μαθήματος, καὶ ἐκεῖνα καὶ νὰ ἐξηγῇ καὶ νὰ συνιστῇ, ὅσον δύναται, πρὸς τοὺς μαθητὰς του.

Νὰ φροντίξῃ τῶν μαθητῶν τὴν δεκτικότητα καὶ νὰ κάμνη τὰ μάθημα ἀνάλογον μὲ τὰς δυνάμεις των.

δ'. Νὰ μὴ ἐκβαίνη χωρὶς ἀνάγκην ἀπὸ τὴν συνειθισμένην ὁμιλίαν, ἀλλὰ νὰ δίδῃ προσοχὴν εἰς τὸ νὰ ἐκφράζεται καθαρῶτα καὶ σαφέστατα.

ε'. Νὰ κάμνη τὰς ἀποδείξεις, ὅταν εἶναι δυνατόν συντόμως, καὶ ἰσχυρῶς. Καὶ εἴαν εἰς τὸ βιβλίον του πολλάκις τύχῃσιν ἀποδείξεις μακραὶ, ἔχει τὴν ἄδειαν νὰ κάμῃ ἄλλας συντομωτέρας.

ς'. Νὰ τοὺς ὀδηγῇ μὲ τὸ βιβλίον του ἀπὸ παραγράφου εἰς παράγραφον, ἀλλὰ νὰ μὴ ἀποπλανᾶται ἀκαίρως, φιλοτιμούμενος ἀσφάτως νὰ δεῖκνῃ τάχα τὴν ὑπερβάλλουσαν πολυμαθειάν του, καὶ νὰ ἐκβαίνη ἀπὸ τὴν ἀκολουθίαν τῶν γεγραμμένων, συγχέων οὕτω καὶ ταραττων τὸν πρωτόπειρον μαθητὴν του.

Μεταξὺ τῶν παραγράφων τοῦ βιβλίου του ἔμπορεῖ νὰ προσθέτῃ ἱστορικὸν χρήσιμον πρὸς τὸ διδασκόμενον μάθημα, ἢ μεωσι ἀνακαλυφθῆν, τὸ ἀποῖον ἠγνοεῖτε, ὅταν ἐξεδίδοε τὴν βίβλον του.

θ'. Εἰς φύλαξιν τοῦ ἢ κανόνος πρέπει ν' ἀναγνωσθῶσι τὰ ἀξιολογώτερα συγγράμματα, ὅσα διασπράττουσι πρὸς τῆς ὕλης του, καὶ ν' ἀποκτῶσι τὰ νεώτερα τυπώματα, καὶ ἐπιαινούμενα ὑπὸ τῶν κριτικῶν· ἀλλ' εἰς τοῦτο εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχη περιοδικῶς τι συγγραμμά φιλολογικόν, ὅπου ἀνακρίνονται τὰ καθ' ἡμέραν ἐκδιδόμενα βιβλία.

ι'. Νὰ λαμβάνῃ συχνάκις ἀπόπειραν τῶν μαθητῶν του, εἴαν τὰ διδασκόμενα καταλαμβάνωσιν ἐπιτελῶς, ἐξετόξου καὶ βασανίσου αὐτοὺς παντοίως.

ια'. Νὰ μὴ τοὺς συγχωρῇ νὰ διαδίσκουσι πολλὰ συγγράμματα ἀντιδοξούντων μάλιστα συγγραφέων περὶ τοῦ προκειμένου. Εἰς τοῦτο ἐμποροῦν νὰ χασημερτίσωσιν, ἀφ' οὗ διδαχθῶσι τὰ εἰρηκώδη τῶν μαθήματα.

ιβ'. Νὰ τοὺς πείθῃ μετὰ λόγου, ἀλλὰ νὰ μὴ τοὺς ἀπατᾶ μετὰ τὸ ἀξιωματικόν του, ἢ μετὰ τὸ ὄξύμαχόν του δεινός ἢ τοῦ δεινός φιλοσόφου· διότι τὰ αὐτὸς ἔφα, ποτὲ μὲν δὲν ἐπαινέθη, τῶρα δὲ καταφρονεῖται ὡς ἀυδραποδιστικόν τοῦ ἐλευθέρου νοῦς τοῦ ἀνθρώπου.

ιγ'. Μήτε νὰ συμπαιίσῃ μετὰ τῶν μαθητῶν, μήτε σοβαρῶς νὰ τοὺς ἀποδιδῶκῃ θίλουτας νὰ λύσωσι λύσιν ἀπαρουμένου τινας, ἀλλὰ ν' ἀκούῃ μὲ εὐμένειαν καὶ πατρικὴν ἀγάπην τὰ ἐρωτήματά των, καὶ νὰ προσπαθῇ νὰ δίδῃ τῆν πρυσφυσίαν των ἐξηγήσειν.

ιδ'. Ἐπειδὴ τίποτε σχεδὸν δὲν ἀξίζει ἢ φιλοσοφικὴ γνώσις τῶν πραγμάτων, χωρὶς τῆν ἠθικὴν, πρέπει πάντοτε καὶ πανταχοῦ νὰ ζητῇ ὁ διδάσκαλος ἀφορμὴν νὰ διορθώσῃ τὰ ἠθικῶν, καὶ νὰ τοὺς ὀδηγῇ μετὰ πολλὴν φρονίμειαν, καὶ μετὰ τρόπους ἐπιτηδεύουσιν εἰς τῆν ἀρετὴν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Περὶ Μεθόδου τοῦ πρὸς ἄλλον κατ' ἀντίθε- σιν προσδιαλέγεσθαι.

ΥΓ΄.

Συμβαίνει πολλάκις νὰ γίνωνται ἀντιλογίαι καὶ φιλονεικίαι μεταξὺ τῶν ἐλλογίμων, εἰς τὰς ὁποίας ὁ εἰς πρᾶσπαθεῖ ν' ἀναιρίσῃ τὴν δόξαν τοῦ ἄλλου, ἢ νὰ στηρίξῃ καὶ νὰ βεβαιώσῃ τὴν ἰδικήν του· ὅτι ταῦτα δὲν πρέπει νὰ γίνωνται χωρὶς ἀνάγκης, μηδὲ εἰς περιττῆς σοφίας κενόφρονα ἐπίδειξιν, νομίζω ὅτι εἶναι αὐτόθεν φανερόν· ἀλλ' ὅπου εἶναι πᾶσα ἀνάγκη, πρέπει καὶ νὰ φυλίττωσι μέθοδον τινα, διὰ νὰ εἶναι καὶ αἱ διαλέξεις τῶν χαριτωμέναι καὶ ἀνθρωπικαί, καθὼς ἡ τὴν ὁποίαν ἐπαγγέλλονται σοφίαν· ἀναγκαῖον λοιπὸν εἶναι νὰ τάξωμεν εἰς τὸ τέλος καὶ κανόνας τινάς τῆς κατ' ἀντίθεσιν προσδιαλεκτικῆς μεθόδου.

ΥΔ΄. α'. Λοιπὸν ὁ προσδιαλεγόμενος νὰ εἶναι εἰδήμων τῶν περὶ τὰ ὁποία εὐρέφεται ἢ ὁμιλία· διότι εὐτραπή εἶναι νὰ ὁμιλήῃ τις περὶ τῶν ἀγνώστων καὶ ἀνηκούστων.

β'. Νὰ μὴ ὁμιλῇ μὲ ἀπαίδευτον καὶ φιλονεικῆ περὶ ὧν ἐκεῖνος δὲν ἐξεύρει· διότι εἶναι τὸ αὐτὸ, ὡς νὰ πολεμῇ ὠπλισμένος ἀνὴρ μὲ ἀοπλον γυναῖκα.

γ'. Νὰ προσέχῃ εἰς ὅσα ὁμιλεῖ, μηδὲ ν' ἀφίνη τὴν γλιῶσσαν νὰ προτρέχῃ ἀπὸ τὸν νοῦν.

δ'. Νὰ προσδιορίσῃ καὶ οἱ δύο τῆς διαλέξεως τῶν τὸ ὑποκείμενον, διὰ νὰ μὴ λογομαχιῶσιν ἀκαίρως, ἄλλως

ἄλλο ἔννοω· διότι εἰς γένεται διάλεξις περὶ κινήσεως γῆς, καὶ εἰς μὲν ἔννοη τὴν ὀλικὴν αὐτῆς κίνησιν, ὁ δὲ ἕτερος τὴν μέρους αὐτῆς ἀποχωριζομένου, θέλουσιν βατταρίζειν ἀντιλέγοντες καὶ λογομαχοῦντες ἀνοήτως.

ε'. Να γίνεται ἡ ὁμιλία μὲ ἡσυχον καὶ εἰρηρικὴν ψυχῆς διάθεσιν, ἀλλ' ὅτε μὲ ταραχῆς καὶ ἄλογα πάθη, ἐπὶ τῶν ὁποίων καταργεῦνται καὶ δεσμεύονται τοῦ συλλογιστικοῦ ἡμῶν αἰ. δυνάμεις.

ς'. Να μεταχειρίζεται κατὰ τὰς περιστάσεις, ἄλλοτε μὲν ὀρθὸν συλλογισμὸν, ἄλλοτε δὲ τὴν εἰς ἀδύνατον ἀπαγωγὴν εἰς τὸ ἐμπειρόν τὴν πρότασίν του, ἢ νὰ ἀναιρῇ τὴν τοῦ ἐναντίου, ἀποδείκνυσιν ψευδεῖς τὰς ἀρχάς του, ἢ ἡμαρτημένους τοὺς συλλογισμοὺς του.

ζ'. Να μὴ ζητῇ ἄλλο τι ἀπὸ τὴν προδιάλεξιν, εἰμὴ τῆς ἀληθείας τὴν φανέρωσιν· εὐθὺς λοιπὸν ἀπὸ φανῆ, νὰ τὴν ἐναγκαλίζεται μὲ χαρὰν μεγάλην, καὶ μὲ ψυχῆς φιλοσοφικὴν καθαριότητα· καὶ εἰς τὴν προδιάλεξιν ἀναιρέσῃ, νὰ ὁμολογῇ εἰλικρινῶς τὴν ἥτιταν, ἀλλὰ νὰ μὴ δεικνύῃ τὴν ἀτιμὸν, καὶ βάρβαρον τιμὴν τοῦ ὅτι εἶναι ἀκαταγώνιστος.

ΥΕ'. Ὁ δὲ ἐναντίος πρέπει ἰδιαίτερον νὰ φυλάττῃ τοὺς ἐψεξῆς κανόνας.

α'. Να ἐξηγῇ τὴν πρότασιν, τὴν ὁποῖαν μέλλει νὰ παραλεμῆσθαι ζητῶν ἐνταυτῷ γυνίαν ἀπὸ τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς, εἰς καλῶς τὴν ἐρμηνεύσῃ· ὅ,τι δὲ δὲν ἔννοεῖ τῆς προτάσεως, τούτου τὴν λύσιν νὰ ζητῇ ἀπ' ἐκείνου, ὅς τις χρεώσεται ἐξ ἅπαντος νὰ τὴν κάμῃ.

β'. Να ἀποδείξῃ ψευδομένας τὰς προτάσεις του, ἢ μίαν ἀπ' αὐτῶν· ἢ ὅτι ὀρθαί μὲν εἶναι ἐκεῖναι, ἀλλὰ τὸ συμπέρασμα δὲν ἐκδίδει κατὰ τοὺς συλλογιστικούς κανόνας,

γ'. Να μὴ μεταχειρίζεται σοφίσματα, ἀλλὰ νὰ τιμᾷ τὴν ἀλήθειαν πλείον παρα τὴν ἐπίδειξιν τῆς εἰς τὸ λέγειν δυνάμεώς του.

δ'. Ἄφ' οὗ ἀναιρέση τοῦ ἑαυτοῦ τὴν δόξαν, νὰ ἐπιχειρήσῃ κοσμίως τῆς ἰδίας του τὴν βεβαιώσιν· φυλαττόμενος, ὅσον δύναται, μὴ, ἀντὶ τούτου, τὴν ἀποδῶσῃ ὡς πρὸ πολλοῦ ἐγνωσμένην ἀπ' ἴλους καὶ ἀποβεδειγμένην, ἐλέγχων βαρβάρως τὸν διαλεγόμενον ὡς μόνον αὐτὸν ἀγνοοῦντα τοῦ πράγματος τὴν ἀλήθειαν, τὰς δὲ ἀντιλογίας του παριστάνων, ὡς συχρᾶς ἀναιρεθείσας.

ε'. Να μὴ προσπαθῇ μὲ ἑπαίνους καὶ κολακείας νὰ ἐλικύσῃ πρὸς ἑαυτὸν τὸν ἀντιφερόμενον, ὡς φρόνιμον τάχα καὶ σοφόν, καὶ φιλαλήθη, ἀλλὰ, κατὰ κακὴν τύχην, τὴν ἀλήθειαν εἰως τῶρα μὴ πληροφορηθέντα διὰ περιστάσεις, καὶ ὄχι δι' ἀνεπιτηδειότητά του· διότι εἶναι χαρππές τοῦτο καὶ φιλοσόφου ἀνάξιον.

ς'. Να μὴ προσπαθῇ μὲ λόγους ἢ ἀνάρμοτὰ σχήματα ν' ἀποδεικνύῃ τὸν διαλεγόμενον, γελοῖον, εὐκαταφρόνητον, μὲντὰ πρεσβεύοντα· ἢ, τοῦτο τὸ πᾶσαν ὑπερνεκῶν ὠμότητα καὶ βαρβαρότητα, νὰ ἐκβάλλῃ ἀπὸ τῆς προτάσεως τοῦ ἐπικινδύνα πορίσματα καὶ ἀκολουθίας, ἧγουν αἰ ὁποῖαι ἀντιφέρονται κατὰ τῆς πολιτικῆς διοικήσεως, κατὰ θρησκείας κατὰ τῶν ἐθίμων κτλ. Τοιοῦτο παράδειγμα μᾶς ἐπρόβαλεν ὁ ὀγκινοῦσατος Λαυκιανὸς τὸν περὶ προνοίας ὁμαθῶς φιλονεικοῦντα εἰς τὸν διάλογόν του ἐπιγραφόμενον Ζεὺς τραγιάδης.

ζ'. Να μὴ ἀπάγῃ τὸν προσδιαλεγόμενον ἀπὸ τὴν κυρίαν τῆς ὁμιλίας ὑπόθεσιν, ἀπασχολῶν αὐτὸν εἰς μερικάς τινὰς περιστάσεις τῆς ὁμιλίας, ἢ διασρέφων τοὺς λόγους

του, ἢ διακόπτων αὐτοὺς συχνάκις, ἢ παγιδευτικά τινα προσβάλλων.

η'. Να μὴ ῥητορεύῃ ἀκαίρως, ὅτι τοῦτο ζητεῖ ὁ ὀρθὸς λόγος, τοῦτο ἀποδίδονται περίφημοι νεφεοὶ, τοῦτο κοινῶς προσδύεται ἀπ' ὅλους, χωρὶς ὅμως ἀποδεικνύῃ τὴν δόξαν του, ἢ ὅμως ἀναρροῦ τὴν τοῦ ἐναντίου.

θ'. Να μεταχειρίζεται εἰς ὑπόδειξιν τῆς δόξης του, ἢ ἀναίρεσιν τῆς τοῦ ἐναντίου ἀρχῆς γνωστῆς καὶ ἀποδεχτῆς καὶ εἰς ἐκείνου· εἰ δ' ὁ ἐναντίος ἢ δὲν ἐξεύρη, ἢ δὲν θελήσῃ ἀποδεχθῆ τὰς ἀρχὰς, πρέπει καλῶς ποιῶν νὰ παύσῃ τὴν διάλεξιν.

ι'. Εἰ μὲν ὁ προσδιαλεγόμενος ἀποδείξῃ τὴν γνώμην του, νὰ ὁμολογήσῃ ὁ ἐναντίος τὴν ἡτταν του εὐλικρινῶς, καὶ νὰ τοῦ ἀποδώσῃ φιλοσοφικῶς τὸν πρῶτον ἐπαινον· εἰ δὲ νικηθῇ, πάλιν δὲν πρέπει νὰ προσφερθῇ πρὸς αὐτὸν βαρβάρως, ἀλλὰ νὰ παύσῃ τὴν ὁμιλίαν με χεῖρην καὶ ἡδύτητα, καὶ μὴ κόσμιον συγκάλυψιν τῆς ὑπεροχῆς του.

κ'. Κατὰ πάντα τρόπον πρέπει καθεὶς ὅμως ἀποφεύγει τὰ ἄγριον, καὶ σεφιστικόν, καὶ φιλόνεικον, καὶ παιοματικόν. Ἰδέποτε δὲν ὠφελήθη οὔτ' ἀπὸ τῆς Λογικῆς οὔτ' ἀπὸ τῆς ἄλλης παιδείας, ὅς τις δὲν ἔμαθε ὅμως ἀποφεύγει τὰ πάθη ταῦτα· ἢ φιλαλήθεια πρέπει νὰ κρυγηταί τις τὰς ὁμιλίαις ταύτας, καὶ ἀναπόσπαστος ὅμως ἀκολουθῇ τῇ ἡμεροίῃ. "Ἀπαντᾷ τὰς ἡμέρας ἡμέρας ποιεῖ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Ε Π Ι Μ Ε Τ Ρ Ο Ν .

ΚΑΘΟΛΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΙΤΣΙΟΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΠΡΟΔΙΟΙΚΗΣΙΣ.

Τι εἶναι Καθόλου Γραμματική.

Α΄.

Α΄ ἔξοχος τῆς ψυχῆς δύναμις, ἣτις νοεῖ καὶ κρίνει καὶ δια-
νοεῖται, ὀνομάζεται Λόγος (Λογικ. Η΄), ἐκ τοῦ ὁποίου
βέβαια ὀνομάζεται καὶ Λογικὸς ὁ ἄνθρωπος. "Όταν δὲ
τὰς ἐσωτερικὰς καὶ ὄφανεῖς ἐνεργείας τοῦ θελήσει νὰ τὰς
ἐκφέρῃ καὶ νὰ τὰς κάμῃ εἰς ἄλλους φανεράς, προσάξει τότε
τὴν γλῶσσαν νὰ κινηθῇ καὶ νὰ τὰς σημάνη. "Αυτὴ δὲ τότε
τὰς μὲν ιδέας φανεροῦναι διὰ τῶν λέξεων ἢ ὄρων· τὰς δὲ
κρίσεις, διὰ τῶν ἀποφάνσεων· τὴν δὲ διάνοιαν, διὰ τῶν
παντοδαπῶν τοῦ συλλογίζεσθαι τρόπων (Λογικ. ΙΓ΄)· ὀ-
νομάζομεν δὲ καὶ τὴν δύναμιν ταύτην, ὑπὸ τῆς ὀπρίας ἐκ-
τελεῖται διὰ τῆς γλώσσης ἢ φανέρωσις τῶν ἐσωτερικῶν τοῦ
λόγου ἐνεργειῶν Λόγον.

Β΄. Εἶναι λοιπὸν δύο οἱ λόγοι, ἐσωτερικὸς καὶ ἐξω-
τερικὸς· κ' ἐκεῖνος μὲν ὀνομάζεται ἐνδιάθετος, τό-
πον ἐπέχων ἡγεμόνος ἢ βασιλέως· οὗτος δὲ, προφορι-
κὸς, ἐκτελῶν τὴν τοῦ πρίσβεως ἢ ἀγγέλου ἵπουργίαν.

Εἶναι δὲ καὶ εἰκὼν ἐκείνου καὶ ἀφομοίωμα δεικνύων Ποῖα τις εἶναι ἡ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ τελειότης· διότι, εἰμὲν ἐκεῖνος εἶναι τελειωμένος καὶ ἐξησκημένος εἰς τὰς ἐνεργείας του, καὶ οὗτος ἀναφαίνεται τέλειος καὶ ἄρτιος καὶ γυμνασμένος εἰς τὰς ἐκφράσεις του. εἰδὲ μὴ, καὶ οὗτος φαίνεται ἀηδῆς καὶ ἀγροῖκος, παραποίων ἀσυνάρτητα τινα καὶ ὀχληρὰ εἰς τοὺς ἀκούοντας.

Γ'. Ἰσπερδὴ λοιπὸν ἡ ἐνέργεια τῶν ἐσωτερικῶν μας δυνάμεων εἶναι σύμφωνα πάντοτε καὶ συνδρομος μετὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς ἐκείνης ἐξαγγελουμένης γλώσσης· διὰ τοῦτο εἰς τὴν γλώσσαν τῶν προγόνων μας ὁ ΛΟΓΟΣ σημαίνει καὶ τὴν ψυχικὴν ἡμῶν ἐξοχον δύναμιν τοῦ νοεῖν καὶ κρίνειν καὶ διακρίσθαι, καὶ τὴν ἔκφρασιν τῶν ἰδεῶν καὶ κρίσεων καὶ διακρίσεων· καὶ τὸ αὐτὸ ῥῆμα φράζω μέσως μὲν (φράζομαι) ἐφαίερονε τὸ διανοοῦμαι (α), ἐνεργητικῶς δὲ, τὸ προφέρω τὰ διανοητικὰ μου ἢ τὸ ὁμιλῶ. ἵαί εἰς τὴν σημερινὴν μας γλώσσαν ἔχει καὶ τὰς δύο ταύτας σημασίας τὸ λέγω· Ἰέ λέγεις; ἀντι τοῦ Ἰέ σοχάζεσαι, ἢ διανοεῖσαι; καὶ, Λίγεις ὀρθά, ἢ γοῦν ὁμιλεῖς ὀρθά· καὶ Λογίους ὀνομάζομεν τοὺς, ὅσοι ἐγύμνασαν καὶ τὸν ἐσωτερικόν των λόγον διὰ φιλοσοφίας, καὶ τὸν ἐξωτερικόν διὰ τῆς προσηκούσης τῶν διανοημάτων των ἀκριβοῦς ἐκφράσεως.

Δ'. Προσάζεται λοιπὸν ὁ προφορικὸς ἀπὸ τὸν ἐνδιάθετον λόγον, ἐπειδὴ, ὅσαι εἶναι αἱ ἐνέργειαι ἐκείνου, τόσαι πρέπει νὰ εἶναι καὶ αἱ τούτου εἰς ἐκείνας ὀντίστοιχοι ἀγγελίαι. Ἀλλ' ὁ ἐνδιάθετος λόγος δεικνύει μόνον τοὺς τύ-

(α) Ελέπε Κορνή 'Αυτοσχ. Στεχ. Ἰκδου. Βιέννης Σελ. 378.

πους ἀπάτης ἐκφράσειως γενικούς καὶ καθολικούς, ἀφίνει δὲ τὴν μερίκευσιν καὶ μόρφωσιν αὐτῶν ἐὰν τὴν κάμη ὁ προφορικός ὅπως ἤθελαν τὸν ἀδηγήσειν αἰ περιστάσεις, αἱ ὅποσαι ἐπήρξαν αἰτίαι τῆς μεγάλης τῶν γλωσσῶν τοῦ ἀνθρώπου διαφορᾶς· ἄταν, φέρ' εἰπεῖν, ὁ ἐνδιάθετος λόγος κάμνη σαύτην τὴν κρίσιν· ὁ ἄνθρωπος εἶναι λογικός, δέλων ἐὰν τὴν φανερῶσιν εἰς ἄλλους, προσάξει τὸν προφορικὸν καὶ μεταχειρισθῆ ἕνα ὑποκείμενον ὄρου (ὁ ἄνθρωπος) καὶ ἄλλον κατηγορούμενον (λογικός) καὶ τὸν μεταξὺ ταύτων σύνδεσμον (εἶναι)· ἀλλ' ἀφίνει τὸ πρᾶγμα ἀπροσδιόριστον ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τῶν λέξεων, αἱ ὅποσαι ἐπλάσθησαν κατὰ συνθήκην, καὶ ἐπομένως διαφόρως ἀπὸ διαφόρους ἀπομακρυσμένας ἀλλήλων κοινωνίας ἀνθρώπων· καὶ ὁ μὲν Ἕλληνας ἐξέφρασε τὴν κρίσιν· ὁ ἄνθρωπος εἶναι λογικός· ὁ δὲ Ῥωμαῖος· homo est rationalis· ὁ δὲ Γερμανός· der Mensch ist vernünftig, καὶ ἄλλα ἔθνη κατ' ἄλλον τρόπον. Διὰ ταῦτ' ἴσως ἐπωνυμάσθησαν ἀπὸ τὸν Ὀμηρον οἱ ἄνθρωποι μέρωπες, ὡς μεμερισμένη καὶ δεηρημένην ἔχοντες τὴν ὄψα, ἤγαυον τὸν προφορικὸν λόγον.

Στ. μερίωσις. Πῶς συνεχάθησαν αἱ παντοδαπώταται τῶν ἔθνῶν γλώσσαι· καὶ τίς εἶναι ἡ αἰτία τῆς παραλλαγῆς καὶ διαφορᾶς τῶν· δεῖν εἶναι τοῦ προκειμένου ἀκαποῦ ἐξετάσωμεν. Ὅς τις δὲν ἀποδέχεται τὴν κατὰ γράμμα ἐξήγησιν τῆς τῶν γλωσσῶν μετὰ τὸν κατακλυσμὸν συγχύσεως, ἅς διαβάσῃ πολλά συγγράμματα τῶν νεοτέρων ἐρμηνεύοντα κατὰ πολλὴν πιθανότητα τὸ μετὰ βεβαιότητος δυσεξήγητον τοῦτο ζήτημα. Τῆς αἰτῆς δὲ εἶναι ἰδέας καὶ τὸ τοῦ Ρουσσὸ ἀσκίμιον περὶ τῆς τῶν γλωσσῶν ἀρχῆς (Essai sur l'origine des Langues).